

érdekes, fordulatos, újszerű, a regény építkezése kimunkált, tudatos, a szerkezet átgondolt, a szöveg olvasmányos, gördülékeny, igényes, sok helyen kifejezetten emelkedett. Bármerre fordulhatna a történet a végén, az olvasói élmény hasonló lenne. Az identitásával küzdő, Beninben magát európainak érző, Európában viszont bőrszíne miatt afrikainak nézett férfi végül is képes szembenézni állandó idegenségérzetének okaival, képes a gyerekkori szeretetnélküliségen túllépni, kinyílni, és már nem csak szeretet adni, hanem szeretve lenni is. Képesse válik egy mélyebb emberi kapcsolatra, tud vágyakozni és vonzó lenni. Már nem olyan, mint egy szobor vagy egy arc az emlékművön, mint egy tetszhalott, hiszen elfogadja, hogy vannak érzése és elfogadja ezeket az érzéseket, képes artikulálni önmagát és megérti mások érzéseit is. Ő maga is felelős volt ugyanis azért, hogy korábban nem szereték. Mondhatni, nem akarta, hogy szeressék. Ahogy olvassuk: „Olyan gyengéden és odaadóan simogatott a lehulló hó, ahogy még soha senki. Igaz, addig soha senkinek nem adtam rá lehetőséget, hogy megsimogasson” (240.).

Azt hiszem, ez a bátorság az igazi eseménye a könyvnek: Aimé, akinek a neve, tudjuk, franciául „szeretett”-et jelent, a rengeteg nyelvtanulás után megtalálja saját érzelmei nyelvét is, majd szembenéz azzal a furcsa helyzettel, hogy saját magára is mint önmagától idegenre néz, és megérti a neve jelentését: mindig arra vágyott, hogy szeressék, és végre megtapasztalja, mert engedi, hogy szeretik. Ne feledjük, egy negyven éves ember történetét olvassuk, mégis, mintha egy tinédzser bájos élményei lennének ezek: az első merevedés, az első fantáziák, az első érintés, az első csók, az első együttlét – hiszen ezek adják a történet második felének vázát, rajzolják meg egy korábban teljesen aszexuális férfi magára ismerésének útját. Mélyen elfojtott vágyak törnek elő, nem véletlenül érzi ő maga is úgy, mintha egy vad, idegen ember lépne elő belőle. Előlép, és aki elolvasta a könyvet, meg is szeretne, emlékezetébe is véste ezt a kedves, tehetséges, jóra érdemes embert, Aimé Billont és az ő történetét regényé szövő, íróként épp most felnőtté vált szerzőt, Kun Árpádot. (*Magvető*)

BEDECS LÁSZLÓ

Akiknek nem csillog szépen az ezüst

BENEDEK SZABOLCS: FOCIALISTA FORRADALOM

Vajon van-e még egy olyan ország, amelyben olyan keveset ér az ezüstérem, mint a miénkben? Messze vezető társadalmi, etikai és lételméleti dilemma ez, amely – nem szójátéknak szánom – az Aranycsapat kapcsán kerül terítékre. Legbelső tartalmát tekintve számomra erről is szól Benedek Szabolcs új regénye, a *Focialista forradalom*. Jó érzéssel nem válaszol erre a kimondatlan kérdésre, de amennyire ez az irodalmi történetmesélés módszereivel lehetséges, körbejárja témáját az író. Ha valaki arra gondolna, hogy elkészült a kortárs próza legújabb focikönyve, alaposan tévedne: nem hivalkodó módon, mégis egyértelműen történelmi regény született.

A mű keletkezéstörténetéhez tartozik, hogy Benedek Szabolcs a 2000-es évek elején a szolnoki Eső folyóirat szerkesztője volt, amely 2001-ben tematikus számot szentelt a labdarúgásnak. Ebben a lapszámban jelent meg Ember Mária *Kis magyar „focialista forradalom”* című írása, amely historikus eszközökkel igyekezett megvilágítani az 1954-ben Bernben, a nyugatnémetektől a világbajnoki döntőben elszenvedett vereség utáni néhány napos budapesti tüntetések és zavargások történetét. (A szerkesztő, nem élve vissza a házigazda jogával, *Stadionokról* címmel személyes lelátói élményeit foglalta esszébe ugyanebben a lapszámban.) Egy vele készült interjúban a szerző jelezte, hogy a kézirat olvasása óta izgatta ez a kérdéskör, és magában már akkor eldöntötte, hogy regényt ír az elhallgatott eseményről. A megjelenésig tizenkét év telt el. Alkotói értelemben nem telt dologtalanul ez az időszak Benedek Szabolcs számára. Tizennégy kötete jelent meg az új évezredben, és ez az írói termékenység már-már páratlannak nevezhető.

Gyerekkorom egyik meghatározó és egyben megválaszolhatatlan nagy kérdése maradt a „miért veszítettünk Bernben?”. (Aki ezt a kérdést nem érti, annak a magyar történelem egy darabja kimaradt.) Egy focit szerető fiú esetében ez aligha lehet másként. Az Aranycsapat legyőzhetetlenségének mítoszát családom férfi tagjai – elsősorban apám – több évtized távolából is úgy táplálták belém, mintha az 1954-es világbajnoki döntőben nem az történt volna, ami. Nagyapámtól ugyanazokat a legendákat – bunda volt, eladták a meccset – hallottam a nyolcvanas évek elején, amelyek a döntőt követő este születtek meg a budapesti flaszteren. Ebbe a világba ad betekintést a regény. Azon sokkal később gondolkoztam el, hogy olyan nemzet kevés lehet, amelyik harminc-negyven évvel egy elvesztett döntő után, még mindig az akkori kudarc okain rágódik. Itt valami nagyon nincs rendben.

Benedek Szabolcs jól szerkesztett, feszes regénye a kisember látószögéből bontja ki annak az 1954. július 4-ének, és az azt követő néhány napnak a történetét, amelyről jószerével nem tudhattunk semmit. Soha nem gondolkoztam azon, milyen napra esett a nyugatnémetekkel vívott mérkőzés, noha a válasz kézfekvő lett volna. A világbajnoki döntők napja mindig a vasárnap. A győztesek napja. Mi, magyarok persze másoknál is jobban tudjuk, hogy a veszteseké is.

A budapesti bérház lakói a társadalom modelljeként szolgálnak, miközben annak a rendeltetésüknek is megfelelnek, hogy a szerző a regényvilág mikrokörnyezetét megteremtse velük. Horthysta katonatiszt, holokauszt túlélő, fiatal gyári él munkás, deklasszáldott úrilány, kommunista házmaster lakja a Rökk Szilárd utcai házat, amely néhány órával a világbajnoki döntő kezdése előtt a földkerekség legjobb labdarúgócsapatának ünneplésére készül, dekorációval, házmasteri instrukciókkal. A baljóslatú kérdés az egyik lakótól, Kohárnétól már a regény legelején elhangzik: „De mi van, ha veszítenek?”

Az asszony mondatát kiforgatják eredeti értelméből, és a házmasternek egy másik lakó már állítás formájában adja vissza. Így lesz a hozzá nem értő ember ártatlan kérdéséből az a képtelenséggel felérő állítás, hogy „nem fogunk ma győzni”. Balla, a házmaster a szellemileg kiskorúaknak járó fölényességgel válaszolja a házbeli asszonynak, hogy győzni fog a csapat. „Egész egyszerűen nem történhet másként.”

Az írói eljárás nem (csak) a kommunikációs folyamat általános torzulásának folyamatát kívánja bemutatni, hanem ezen túlmenően a nyelv devalválódását, amit

egy másfajta lingvisztikai jelenség bemutatásával erősít fel. Egy diktatúra szinte korlátlan módon képes visszaélni a nyelvvel. (Ebben a demokráciák sem ártatlanok.) Ez esetben nem Sztálin nyelvészeti munkásságára gondolunk – noha idetartozó jelenségnek ez sem utolsó –, hanem arra a vad átnevezési hullámra, amely egy-egy rezsim működését kíséri. A kommunista hatalomátvételt követően – eleveníti fel a regényszöveg – a hazai focicsapatok neveit megváltoztatták: a Kispestből Budapesti Honvéd, a Ferencvárosból Budapesti Kinizsi, az Újpestből Újpesti Dózsa, az MTK-ból Budapesti Bástya, majd Budapesti Vörös Lobogó lett. A névhasználatnak ez a módja nagyon is beleillett a „múltat végképp eltörölni” torz bolsevik logikába, amellyel mélyen átitatódott a Rákosi-rendszer. A nyelv és a politika viszonyáról sokat elárul, hogy a csapat teljesítményéről szólva reakciónak nevezhető a regényben a „Ma fölteszik végre az egészre a koronát” kijelentés.

A magyar elnyomórendszer természetrajzához tartozott a múlt század ötvenes éveiben, hogy a labdarúgáshoz kötődő tömeges érdeklődést és érzelmeket felismerve, a játékot a hatalom kiemelte a sport közegéből, és politikai-társadalmi kérdéssé tette. (E tekintetben feltűnő hasonlóság figyelhető meg a náci és a bolsevik elgondolás között.) A sportsikerek a hatalom legitimációjaként szolgáltak a Békétáborban, így hazánkban is, amelyek így, az ideológia váltópénzére konvertálva, a szocializmus felsőbbrendűségét hivatottak nyilvánvalóvá tenni. Ebből az elgondolásból, vagyis a sport jelentőségének túlhangsúlyozásából okvetetlenül következett azonban, hogy amennyiben az itt elért sikerek a hatalmat és annak céljait szolgálják, akkor lehetetlenség mit kezdeni a vereséggel és a kudarccal. Ami előbb vagy utóbb, de bekövetkezik. A *Focialista forradalom* éppen az ebből származó politikai és hatalmi tanácsalanságról és tehetetlenségről szól. (Nem csupán hadászati, hanem nyelvészeti kérdés, hogy a Békétábor katonai terveiben miért szerepelt elsődleges célként Nyugat-Európa katonai lerohanása – ám ennek boncolgatása messze esik a regény elemzésétől.)

A regény a maga lehetőségeihez mérten – és ezek nem csekélyek – kísérletet tesz az elvesztett döntő utáni tömegtiltakozás bemutatására. Még ennél is fontosabbnak tűnik, hogy Benedek Szabolcs e spontánul induló folyamat ábrázolása közben azt kutatja, hogy a vereség miatti csalódás vagy a lappangó társadalmi elégedetlenség vitte-e ki az utcára az embereket. Egy magára valamit adó regényben az ilyen kérdésekre nincs egyértelmű válasz. Ilyet nem találunk itt sem: végtére a regényíró nem politológus. Részleteket emel be a szerző Szepesi György rádióriporter berni tudósításából – kordokumentum –, amelynek végén elhangzik a hivatásos „beszélő” legtanácsalansabb kijelentése: „Kedves hallgatóim, higgyék el, nagyon nehezemre esik bármit is mondani. Nem találok a szavakat.” Teljesen világos, hogy ezek a mondatok nem az irodalom csendjét (a hallgatás esztétikáját), hanem annak az általános döbbenetnek a csendjét jelzik, amely az egész országot jellemezte a mérkőzés lefújását követő percekben és órákban. A némaság nem sokáig tartott: megkezdődött a bűnbakkeresés. A tömeg gyorsan ocsúdott, és szombatázsról, bundáról beszélt-kiabált. A leggyakrabban felhangzó rigmus a „Vesszen Sebes, vesszen Puskás!” volt. Ebben a tömegben talált egymásra Balla Robi és apja, a házmester, a Rökk Szilárd utcai bérház lakói. A fiú szerelmét, a szintén a házban lakó Kerepeczky Julit kereste, akit postásként kivezényeltek a Népstadionba, ahol

több tízezren közösen hallhatták Szepesi rádiótudósítását. A stadionból elvonuló tömeg képezte a spontán tiltakozás alapját, amelyhez sokan csatlakoztak, amíg a menet a rádió épületéhez ért. Ki tudja, mi lett volna, ha nincs ez a Népstadionba szervezett rádióhallgatás? Itt támaszkodhatunk Ember Mária visszaemlékezésére, aki leírja, hogy a döntő idején atlétikai versenyt rendeztek a stadionban, amelynek – mert sürgősségtelennek ítélték – egyáltalán nem volt rendőri biztosítása. A szerző idézte munkájában Rainer M. János Nagy Imre-könyvét, amelyben a történész úgy véli, hogy az 1954-ben miniszterelnöki posztot ellátó politikus hivatali ideje alatt számot tevően mérséklődött a politikai terror, és bizonyára ez is szerepet játszott a tüntetéssorozat kirobbanásában. Erre rímel Majtényi György egy, a tiltakozó eseményre reflektáló írása, amelyben leírja, hogy a rádió székházához vonuló több ezer emberrel szemben, azon a július 4-ei estén, csupán negyvenhat rendőrt (!) tudtak mozgósítani. (Egy rendőrállamban hirtelenjében nem voltak rendőrök.)

Benedek Szabolcs regényében azonban nagyon is élő figurák mozognak, akiknek élete olyan történelmi díszletek között játszódik, amilyen idehaza az ötvenes évek első fele volt. Hamarosan kiderül, hogy ebben a világban minden mindennel összefügg. A vasárnapi tiltakozás után hétfőn újabb megmozdulásokra került sor a fővárosban, amelyre a házmester szabályosan kiharcolja fiát. A huszonéves él-munkást nem érdekli a foci, Lukács Katit, házbeli szerelmének, Kerepeczky Julinak a munkatársát kísérgette a tömegben, akivel véletlenül ismerkedett meg előző nap. Kölcsönös rokonszenv ébredt a fiatalokban egymás iránt, és nem tulajdonítottak jelentőséget annak, hogy a tüntetés helyszínétől nem messze a fiút igazoltatták. Ez a tény akkor nyer értelmet, amikor másnap hajnalban a lakásukból viszik el Robit a rendőrök. Nem volt ésszerű magyarázat a fiú elhurcolására. Igaz, ezek nem azok az idők voltak, amikor a kauzalitás egy jogrendszer keretében működött. Kihallgatásán az öt faggatók mindegyre azt kérdezik: miért keveredett megint fasiszta tevékenységbe. Az állítás azért is furcsa, mert az ifjabbik Balla 1944-ben mindössze tizenkét éves volt, így a *megint* szó használata képtelenséget rejt magában. Az olvasónak nem nehéz kitalálnia az írói scenáriót, amely szerint az apjával keverték össze a fiát, de ez a félreértés bőven tartogat meglepetéseket. Az idősebb Balla minden követ megmozgatva próbálja kiszabadítani fiát. Nem rajta múlik, hogy egy totalitárius hatalommal szemben szinte eszköztelen a gyerekéért küzdő apa. A regény csúcspontja az a hosszabb beszélgetés, amelyben Balla házmester segítséget kér egyik lakójától, a nyugállományú Kerepeczky ezredestől. Ő az előző rendszerben betöltött posztja ellenére azért lehet megtűrt figura az új világban, mert szakértelmét felhasználva szervezték újjá a hadsereget. Horthy hadseregének tisztje azonban tud arról, amiről nagyon kevesen: a most kommunista házmester korábban nyilas volt. A háború vége felé egy kerületi nyilas házban pisztollyal fenyegette meg jelenlegi szomszédját, majd szó nélkül végignézte, ahogyan a tisztet véresre verték. Nem csoda, hogy ilyen előzmények után a két apa a legkevésbé sem örült gyermekeik bimbózó szerelmének. Apja nyilas múltjáról éppen az ifjabbik Balla nem tud semmit.

Az író szabad teret ad nyelvkritikai elgondolásainak, és ehhez semmi mást nem kell tennie, mint beszéltetnie egy hibbant kor szereplőit. Vajon milyen akusztikája lehet annak a mondatnak egy fiáért küzdő apa számára, amelyben segítséget kér-

ve egy párttitkár ismerősétől, azt az iránymutatást kapja, hogy „bízzon a népi demokratikus államszervezetben”. Ugyancsak nyelvi megfontolásokból rendkívül érdekesítő a regénynek az a részlete, amikor a rádió előcsarnokába beengedik a tüntetők képviselőit, akik követeléseiket szeretnék beolvasni. (Talány, mik lettek volna azok.) Egy rendőrhadnagy rutinosan leszereli a háborgókat azzal, hogy értelmetlennek nevezte a felhívás beolvasását, mivel a válogatott már hazaérkezett. A tisztet csöppet sem zavarta, hogy hazudott – erre a tiltakozók finoman utalnak is –, mert néhány órával a döntő lefújása után az állítás képtelenség. Arra a szemérmetlen rendőri kérdésre, hogy „Maga szerint tehát hazudok, elvtársnő?” éppen az egyenlőtlen (hatalmi) viszony miatt a tiltakozók nem mernek őszinte választ adni. Ám a valódi kommunikációs csavar ez után következett. A hadnagy elmondta a tüntetők képviselőinek, hogy ők is bosszankodtak és háborogtak a vereség miatt, amibe azonban bele kell törődni. Vagyis úgy kezdett el beszélni, ahogyan egy normális országban egy elvesztett mérkőzés – legyen az akár világbajnoki döntő – után helyénvaló. Észrevétlenül visszahelyezte a sportot abba az értelmezési tartományba, ahova való. Ami tegnap még a világrendszerek és az országok társadalmi berendezkedése közötti fokmérő volt, mára egyszerű játék lett. Olyasvalami, ami rendelkezik némi jelentőséggel, de nem sokkal. Politikaival és hatalmival semmiképpen. A helyzet mégsem olyan egyszerű, amilyennek a rendőrtiszt láttatni szeretné. Az akkori több napos tömegmegmozdulások ténye éppen ezt igazolja vissza. A társadalmat nem lehet ráültetni arra a mentális-pszichés libikókára, amelyen a győzelmek a hatalom legitimációjaként szolgálnak, míg a vereséghez a politikának nincs köze. Ekkor hangzik el – a tüntetők közötti párbeszédben – az ontológiai is izgalmas kérdés: „Kíváncsi vagyok, holnap mit írnak a meccsről?” Egy szerkesztőség (*Népsport*, *Szabad Nép*) és újságírói akkor is kutya nehéz helyzetben lennének ilyen esetben, ha politikai megfontolások figyelembe vétele nélkül kellene értékelniük a magyar labdarúgó válogatott döntőben mutatott teljesítményét. Erről a könnyebbségről azonban szó sincs. Tálalni, mi több értelmezni és befogadhatóvá kell tenni a vereség tényét, ami, a sport abban az időben betöltött politikai szerepe miatt, megoldhatatlan feladat. De újságírói, szigorúan médiaszakmai nézőpontból is kezelhetetlennek látszik a vereség interpretálása, mert milyen válasz adható arra a kérdésre, hogy miért kapott ki a világ akkori legjobb csapata, ráadásul a legfontosabb mérkőzésén.

Benedek Szabolcs regényének komoly erénye, hogy érzékletesen ragadja meg a kor hangulatát. Enged bepillantani a történelem, a politika és a mindennapok előállította kétségbeesés láncreakciójába, amely egyetlen pillanat alatt az utcára vitte az embereket. Soha nem lehet tudni, hogy a felgyülemlett keserűség mikor érheti el azt a kritikus pontot, amikor a tömeg egyszerre fog mozdulni. Ebben az értelemben egy revolúció természetrajzát kutatja a *Focialista forradalom*, amely még jobb regény lehetne, ha szerzője nem beszéltetné folyton szereplőit. A mű komoly problémájának vélem a párbeszéd eltúlzott használatát, és egyben azt, hogy ezek a dialógusok olykor kifejezetten papírizúre sikerültek. Kerepeczky és Balla, Kerepeczky és lánya, valamint a Lukács Kati és Kerepeczky Juli regényzárlatban található párbeszédeire különösen érvényesnek gondolom ezt a megállapítást. Láthatóan komolyan szembenézett az író azzal a dilemmával, hogy a szerep-

lői diskurzusai mennyire cipeljék magukkal a korszak megértéséhez fontos történelmi tudnivalók információmennyiségét. Benedek Szabolcs nem bízott kellően olvasóiban. Nem feltételezte róluk – ebben bizonyára részben igaza lehet –, hogy a párbeszédekben ismeretterjesztő színvonalú szövegrészek nélkül is kiismeri magát a befogadó a korban. A párbeszédnek ennek következtében olykor didaktikusak és a történelmi ismeretek szükségtelen felmondásával terheltek.

Benedek Szabolcs könyvének háttérében ott lappang a titok. A cselekmény gyújtópontjában az a rádióközvetítés – maga a mérkőzés láthatatlan, ami fokozza az esemény enigmatikusságát – áll, amelyből egy ország értesül arról, hogy nemzeti nagy létünk újabb nagy temetője lett Bern. Ezelős, milliószor feltett kérdéssé vált az azt követő évtizedekben, a „miért történt így?”. Nem visz közelebb a talány megfejtéséhez, ha felidézzük, hogy 1938-ban a magyar labdarúgó válogatott szintén a világbajnokság döntőjében szenvedett vereséget, akkor az olaszoktól. (Alig emlékszünk erre, mert az eltelt idő és leginkább Bern árnyéka beborítja.) Arra már kevésbé szoktunk gondolni, hogy a világháború előtti utolsó (1938-as) és az 1954-es világvb között csupán egyszer, 1950-ben rendeztek labdarúgó világbajnokságot. Brazília ekkor odahaza kísértetiesen hasonló körülmények között maradt alul Uruguay-jal szemben, ahogy a magyarok Svájcban a németek ellen. Magyaráznak az is édeskevés, hogy a németek „Berni csodának” nevezték megtörténése pillanatától a magyarok elleni 3:2-es győzelmet. A „Wunder von Bern” kifejezés bevallottan azt is jelenti és jelzi, hogy ami azon a július 4-ei napon megeseett 1954-ben, a realitások fogalmaival a németek számára nem ragadható meg, nem írható le.

A legenda szerint a döntő után a csapatkapitány, Puskás vitte az ezüstérmeket egy szatyorban a magyarok öltözőjébe. Letette az asztalra, és azt mondta, aki akar, vegyen belőle. Ahogy tudni lehet: nem mindenki vett. Sokan úgy gondolják, hogy az Aranycsapat kudarcának titkára, az ezüstéremre sincs magyarázat, mert az nem válasz, hogy egy mérkőzésen minden megtörténhet, mert a labda gömbölyű. (*Libri*)

BOD PÉTER

Főszerkesztő és felelős kiadó: ACZÉL GÉZA

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Tipográfia: Kass János

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége. Nyomás: PIREHAB Nonprofit Kft. Nyomdaüzeme, Debrecen

Felelős vezető: Becker György vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.

